

Idealizm niemiecki: część 8. Hegel: jednostki powszechnodziejowe i chytryść rozumu

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Audiobook](#)
- [Audiobook](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Siemek Marek J., *W kręgu filozofów*, Warszawa 1984.
- Hegel Georg, *Wykłady z filozofii dziejów*, tłum. J. Grabowski, A. Landman.

Idealizm niemiecki: część 8. Hegel: jednostki powszechnodziejowe i chytrość rozumu

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

Nikt nie jest doskonały... Dla Hegła nawet Bóg był jednocześnie doskonały i niedoskonały, i sam Hegel nie był doskonały (w naszych oczach), bo kiedy pisał o wolności, która jest sensem historii, pomijał zupełnie niepodległościowe dążenia narodów (w tym Polaków), całkowicie koncentrując się na państwach. W jego filozofii dziejów Absolut, jako Duch Świata, wciela się w duchy narodów, popychając je ku realizacji idei wolności, a wybrane narody to Grecy, Rzymianie, Francuzi i Niemcy. W procesie postępu dziejów ważną rolę odgrywają jednostki powszechnodziejowe, jak Aleksander Wielki, Juliusz Cezar i Napoleon – w nich ucieleśnia się wola Absolutu, niejako wbrew ich własnej woli. Na tym też polega chytrość rozumu dziejów: wykorzystuje on aspiracje i motywacje osobiste jednostek, by realizować idee większe od nich samych.

Twoje cele

- Poznasz rolę jednostek powszechnodziejowych w ujęciu filozofii dziejów Hegła.
- Wyjaśnisz, na czym polega opisana przez Hegła „chytrość rozumu”.
- Zastanowisz się, czy można uznać, że Hitler i Stalin to również jednostki powszechnodziejowe.

Przeczytaj

Wprowadziwszy pojęcie „**ducha** narodu” (*Volksgeist*), Georg Wilhelm Friedrich Hegel wyjaśnia, że **Absolut** jako Duch Świata (*Weltgeist*) wciela się kolejno w duchy niektórych narodów (uwzględniając ich szczególne cechy i predyspozycje), aby je popchnąć do doniosłych historycznie czynów i przybliżyć w ten sposób realizację idei wolności w świecie.

Wiosna ludów (1848–1849) – bunt ludu, który pochłonął niemalże całą Europę. Zrywy rewolucyjne i narodowe miały kontekst społeczny, ustrojowy i narodowy.

Historyczny obraz rewolucji marcowej w 1848 r.; wiwatowanie rewolucjonistów po walkach na barykadach w marcu 1848 r. w Berlinie. Monarchistyczni rewolucjoniści walczyli o jedność Niemiec z monarchą na czele. Natomiast republikańscy rewolucjoniści chcieli ustanowić republikę na wzór francuski.

Źródło: autor nieznany, 1848–1850, Wikimedia Commons, domena publiczna.

Takie w pewnym sensie wybrane narody to przede wszystkim starożytni Grecy i Rzymianie, Francuzi oraz Niemcy. Dzieje są zatem rodzajem sztafety, w której owe narody „przekazują sobie pałeczkę” w pochodzie ku wolności. Reszta narodów pełni funkcję statystów, tła. Funkcja statystów przypada też tym narodom, które już raz „niosły pałeczkę”: spełniwszy swe zadanie, odchodzą na margines historii. Warto tu przy okazji zwrócić uwagę, że naród bez państwa praktycznie dla Hegla nie istniał – wyjaśnia to jego całkowicie obojętny stosunek do wszelkich współczesnych mu ruchów niepodległościowych (w tym polskiego).

Hegel, interpretując historycznie zasady **dialektyki** (teza, antyteza, synteza), twierdził, że konflikty, wojny i rewolucje są w dziejach ludzkości nieuchronne. Jak to dobitnie, wręcz obcesowo ujął:

Georg Hegel

Wykłady z filozofii dziejów

Dzieje powszechne nie są krainą szczęścia. Okresy szczęścia w dziejach to puste karty historii, ponieważ są to okresy zgody, okresy wolne od przeciwieństw.

Źródło: Georg Hegel, *Wykłady z filozofii dziejów*, tłum. J. Grabowski, A. Landman.

Okresy pokoju i względnego szczęścia narodów są jałowe z punktu widzenia postępu Ducha Świata. Teza, tj. jedna racja stanu, musi zetrzeć się z antytezą, tj. inną racją stanu, żeby na skutek tego starcia osiągnąć syntezę w postaci nowego systemu rządów o wyższym poziomie wolności.

Kiedy Napoleon wjeżdżał do Berlina, Hegel miał powiedzieć: "Oto Rozum na koniu".

Źródło: domena publiczna.

W procesie tym dużą rolę odgrywają „jednostki powszechnodziejowe”, czyli – jak twierdził Hegel – osoby, które dzięki sprzyjającym okolicznościom historycznym oraz swym szczególnym predyspozycjom przyczyniają się do postępu dziejowego. Takimi jednostkami byli m.in. Aleksander Wielki, Juliusz Cezar i Napoleon Bonaparte. W Napoleonie i pozostałych jednostkach powszechnodziejowych widział bowiem filozof ucieleśnienie woli Absolutu. Jednostki powszechnodziejowe nie wiedzą jednak, że są

wybrane i popychane do działania przez Absolut – im samym się wydaje, że działają wyłącznie z osobistych pobudek i własnej woli. Na tym polega właśnie „**chytrość rozumu dziejowego**”: wykorzystując namiętności i aspiracje szczególnie uzdolnionych jednostek, Absolut przyczynia się do postępu dziejowego, a więc do wzrostu własnej samowiedzy. Cezar przekroczył Rubikon, by zdobyć władzę, tymczasem za sprawą Absolutu zmienił bieg historii. Zmiana ta była nieuchronna, musiała się w ten czy inny sposób dokonać – nawet gdyby Cezarowi nie udało się zrealizować swego postanowienia, Absolut i tak, choć w inny sposób, dopiąłby swego.

Wielkość jednostek powszechnodziejowych tkwi w ich czynach umożliwiających rozwój Absolutu. Historyków, którzy zamiast koncentrować się na ich dokonaniach, wytykają im jakieś słabostki, Hegel oskarżał o to, że uprawiają historię z punktu widzenia kamerdynera – kamerdyner nie widzi wielkości swojego pana, lecz jego dziurawe kalessony.

W przypadku Napoleona wola ta realizowała się za pośrednictwem „Kodeksu Napoleońskiego”, który zwycięski wódz narzucał podbitym krajom.

Źródło: domena publiczna.

Słownik

absolut

(łac. *absolutus* – bezwzględny, całkowity) byt istniejący samoistnie, bez przyczyny, utożsamiany najczęściej z Bogiem; człowiek w myśl koncepcji Hegla uczestniczy w Absolutcie, ale w toku codziennego życia nie ogarnia go w pełni

byt w sobie, byt dla siebie

w systemie Hegla „byt w sobie” (*an sich*) to taki byt, który nie rozpoznał w pełni swej istoty, nie okazał się bowiem „bytem dla kogoś”; „byt dla siebie” natomiast to taki, który uzyskał świadomość własnej wolności, nadawania sensu własnej egzystencji

chytrość rozumu

według Hegla rozum pozwala przedmiotom oddziaływać na siebie według ich natury; nie wnikając do tego procesu bezpośrednio, doprowadza jednak do tego, by w procesie tym realizował się założony cel; tak samo rozwija się rzeczywistość historyczna: Bóg pozwala realizować własne namiętności ludziom, którzy nieświadomie urzeczywistniają Boży plan

dialektyka

(gr. *dialektikē*, od *diá* – roz-, przez + *lego* – mówię, zbieram) w tradycji sztuka dyskusowania, sposób dochodzenia do prawdy drogą dialogu, dyskusji, ścierania się racji; dla Hegla dialektyka oznaczała ruch myśli, która przechodząc drogę od tezy przez antytezę do syntezy, ujawnia zarazem samą istotę pojmowania rzeczy

duch

w tradycji filozoficznej pojęcie ducha przeciwstawiano materii; Hegel uczynił ducha centralnym pojęciem swego systemu, ujmując dzieje kultury jako proces samopoznawania się ducha, który ostatecznie staje się bytem w sobie i dla siebie, tj. absolutem; pojęcie to u Hegla otrzymało zatem społeczny i historyczny sens

spekulatywny

(łac. *speculativus* – badawczy) oparty na myśleniu abstrakcyjnym, oderwany od rzeczywistości

Audiobook

Polecenie 1

Na podstawie poniższego fragmentu wyjaśnij, jaką funkcję ma do spełnienia jednostka powszechnodziejowa i na czym polega „chytrość rozumu”.

Adolf Hitler w kwaterze Naczelnego Wodza Armii, feldmarszałka Walthera von Brauchitscha.
Źródło: Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 3.0.

Polecenie 2

Jak odróżnić jednostkę powszechnodziejową od ważnych, historycznych postaci, które takimi jednostkami nie są? Czy na przykład Hitler był jednostką powszechnodziejową? Uzasadnij swoją odpowiedź.

Audiobook

Źródło: Marek J. Siemek, *W kręgu filozofów*, Warszawa 1984, s. 30–57.

Polecenie 1

Dlaczego „pochód rozumu” jest zdaniem Hegla równoważny z rozwojem wolności?

Polecenie 2

Przedstaw rozwój wolności w oparciu o wykładnię Hegla na temat trzech wielkich epok dziejowych.

Ćwiczenie 1

Ćwiczenie 2

Praca domowa

Polecenie 3

Kim dla Hegla były jednostki powszechnodziejowe w kontekście „chytrości rozumu”?
Jak Twoim zdaniem przedstawiłby Hegel takie postaci jak Hitler lub Stalin?

Dla nauczyciela

Autor: Katarzyna Maćkowska

Przedmiot: Filozofia

Temat: Idealizm niemiecki: część 8. Hegel: jednostki powszechnodziejowe i chytryść rozumu

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

II. Elementy historii filozofii.

7. Georg Wilhelm Friedrich Hegel. Uczeń:

- 1) objaśnia kluczowe tezy heglowskiej historiozofii;
- 2) wyjaśnia heglowską koncepcję wolności jako uświadomionej konieczności oraz koncepcję dziejów jako postępu w uświadomieniu wolności;
- 3) określa główne cechy niemieckiego idealizmu oraz wymienia jego ważniejszych przedstawicieli;
- 4) przedstawia na wybranym przykładzie wpływ heglizmu na polską filozofię romantyczną;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje w zakresie wielojęzyczności;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się.

Cele operacyjne. Uczeń:

- wyjaśnia rolę jednostek powszechnodziejowych w Heglowskiej filozofii dziejów;
- definiuje „chytryść rozumu” według Hegla;

- rozważa problem, czy takie postacie jak Hitler i Stalin można uznać za jednostki powszechnodziejowe.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm;
- nauczanie wyprzedzające.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- dyskusja.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda;
- telefony z dostępem do internetu.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. **Przygotowanie do zajęć.** Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia uczniom e-materiał: „Idealizm niemiecki: część 8. Hegel: jednostki powszechnodziejowe i chytryść rozumu” ze wskazaniem na znajdujący się w nim tekst źródłowy. Uczniowie powinni tekst przeczytać i przygotować się do jego omówienia: przygotować wstępne informacje, które pozwolą umiejscowić tekst w kontekście biograficznym oraz historyczno-filozoficznym.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel, po zalogowaniu na platformie, wyświetla na tablicy interaktywnej lub za pomocą rzutnika temat lekcji. Nawiązując do zagadnień opisanych w sekcji „Wprowadzenie”, omawia zaprezentowane cele. Uczniowie ustalają kryteria sukcesu.

2. **Dyskusja wprowadzająca.** Nauczyciel, za pomocą raportu dostępnego w panelu użytkownika, weryfikuje przygotowanie uczniów do lekcji i na tej podstawie dobiera uczniów w pary. Prosi o przygotowanie pytań związanych z wyświetlonym tematem zajęć i udostępnionym przed zajęciami e-materiałem. Czego uczniowie chcą się dowiedzieć? Co ich interesuje w związku z zakresem lekcji? Omówienie pytań przygotowanych przez uczniów, dyskusja wstępna.
3. Krótka rozmowa wprowadzająca w temat lekcji: *Kim jest Duch Świata w filozofii Hegla?*

Faza realizacyjna:

1. **Praca z tekstem.** Nauczyciel ocenia na podstawie informacji na platformie stan przygotowania uczniów do zajęć. Jeżeli jest ono niewystarczające, prosi o ciche zapoznanie się z treścią w sekcji „Przeczytaj”. Jeżeli zaś uczestnicy zajęć zaznajomili się wcześniej z tekstem, prosi, aby w parach wynotowali minimum trzy najważniejsze ich zdaniem kwestie poruszone w e-materiale. Następnie pary łączą się w grupy czteroosobowe i dyskutując, wybierają wspólnie najważniejszy wątek. Na koniec każda z grup na forum przedstawia i argumentuje swój wybór.
2. **Praca z multimediami.** Uczniowie dzielą się na 4-osobowe grupy i pracują z tekstem źródłowym, postępując według ustalonego trybu pracy:
 - Wstępne rozpoznanie. Określenie nadawcy i odbiorcy tekstu.
 - Określenie tematu przywołanego fragmentu.
 - Identyfikacja problemów poruszonych w tekście.
 - Wypisanie pytań lub argumentów zawartych w tekście.
 - Postawienie tezy interpretacyjnej i wspólna dyskusja z przywołaniem argumentów.
 - Przywołanie kontekstów: historycznych, filozoficznych oraz wynikających z własnego doświadczenia ucznia.Nauczyciel może wyznaczyć zdolnego ucznia do pomocy określonej grupie lub grupom uczniów (ekspert).
3. **Praca z drugim multimediami.** Uczniowie zapoznają się z materiałem w sekcji „Audiobook”. Każdy uczeń pracuje indywidualnie, samodzielnie przygotowując odpowiedzi do poleceń i ćwiczeń. Po wyznaczonym przez nauczyciela czasie wybrani lub chętni uczniowie odczytują swoje propozycje. Nauczyciel komentuje rozwiązania uczniów.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel wyświetla na tablicy temat lekcji i cele zawarte w sekcji „Wprowadzenie”, omawia przebieg zajęć, wskazuje mocne i słabe strony pracy uczniów, udzielając im tym samym informacji zwrotnej.
2. Uczniowie, na podstawie wiedzy zdobytej przed lekcją oraz podczas lekcji, układają trzy zadania quizowe związane z tematem zajęć, które następnie dają do rozwiązania wybranej osobie z klasy. W ten sposób utrwalają zdobytą wiedzę i umiejętności.

Praca domowa:

1. Napisz tekst argumentacyjny na temat: *Kim dla Hegla były jednostki powszechnodziejowe w kontekście „chytrości rozumu”? Jak Twoim zdaniem przedstawiłby Hegel takie postaci jak Hitler lub Stalin?*, w którym przedstawisz interpretację omawianego podczas lekcji tekstu źródłowego.

Materiały pomocnicze:

- Tatarkiewicz W., *Historia filozofii*, Warszawa 2005.
- Silberman M., *Uczymy się uczyć*, Gdańsk 2005.
- Martens E., *Dydaktyka filozoficzna*, w: „Edukacja Filozoficzna” 6 (1988).
- Walczak P., *Metody aktywizujące w nauczaniu filozofii*, w: „Analiza i egzystencja” 10 (2009).
- Grzybowski J. i inni, *Sposób na filozofię. Kluczowe zagadnienia z dydaktyki przedmiotowej*, Warszawa 2016.
- Niemirowski T., *Co to znaczy „nauczać filozofii”?*, w: „Forum Pedagogiczne” 1(2015).

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

- Uczniowie mogą wykorzystać treści multimedialnych do przygotowania się do lekcji powtórkowej.